บทที่ 6
พจนานุกรมและการใช้

พจนานุกรมเป็นหนังสือประเภทอ้างอิง ใช้สำหรับค้นคว้าหาความหมายของคำ และการเขียนให้ถูกต้องตามอักขรวิธี รวมทั้งให้ความรู้ด้านต่าง ๆ เกี่ยวกับคำ พจนานุกรมเป็นคลังภาษาเป็นที่รวบรวมคำของชาติไว้ในที่เดียวกัน ชาติมีอารยธรรมและวัฒนธรรม ย่อมมีพจนานุกรมอันบ่งบอกถึงความมีสติปัญญาของชนในชาติ

1. ความเป็นมาของพจนานุกรม

พจนานุกรมมีมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 5 ก่อนคริสต์กาล โดยชาวกรีกรวบรวมคำยากที่ปรากฏในวรรณกรรม เช่น มหากาพย์เรื่องอีเลียด และโอดิสซีของกวีโฮเมอร์ ในศตวรรษที่ 7 หลังคริสต์กาล มีการเขียนเชิงอรรถอธิบายคำยากใต้ข้อความในเอกสารภาษาละติน ต่อมาเอกสารเหล่านี้นำมารวบรวมเอาไว้ด้วยกัน

พจนานุกรมภาษาอังกฤษเล่มแรก ๆ เรียงลำดับอักษรอย่างเป็นระบบ เช่น ผลงานของโรเบิร์ต คาวเดรย์ (Robert Cowdrey) และบุตรชายชื่อ โทมาส (Thomas) พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2147 พจนานุกรมของ นาธัน ไบเลย์ (Nathan Bailey) พ.ศ. 2264 และที่โด่งดังคือ พจนานุกรมของ แซมมวล จอห์นสัน (Samuel Johnson) พิมพ์ พ.ศ. 2298 พจนานุกรมเล่มนี้จัดพิมพ์ถึง 4 ครั้ง ขณะผู้จัดทำมีชีวิตอยู่

ปัจจุบันพจนานุกรมอังกฤษชุดใหญ่ที่สุดในโลก ได้แก่ Oxford English Dictionary บรรจุศัพท์ถึง 616,500 คำ สหรัฐอเมริกามีโนอาห์ เว็บสเตอร์ (Noah Webster) ผู้ใช้เวลานานถึง 20 ปี ในการจัดทำ An American Dictionary of English Language ซึ่งมีจำนวนคำใกล้เคียงกับ Oxford English Dictionary พจนานุกรมของสหรัฐดังกล่าวจัดพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2371 และกลายเป็นพจนานุกรมมีอิทธิพลมากที่สุดในสหรัฐอเมริกา ทุกวันนี้มีพจนานุกรมเทคโนโลยียุคใหม่ค้นคำจากคอมพิวเตอร์นับว่าสะดวกและทันสมัย

2. พจนานุกรมไทย

พจนานุกรมในช่วงแรกไม่ได้เรียงตามลำดับอักษร เพียงรวบรวมคำศัพท์ภาษาไทยเพื่อประกอบการอ่านวรรณคดีร้อยกรอง ดังหนังสือต่อไปนี้

2.1 อักษรศัพท์ พระโหราธิบดี สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช รวบรวมคำศัพท์ประมาณ 600 คำ ไว้ในหนังสือจินดามณี

2.2 คำฤษฎี สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเดชาดิศร และพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงภูวเนตรนรินทร์ฤทธิ์ รวบรวมคำอธิบายศัพท์วรรณคดีไทยประมาณ 1,300 คำ จัดทำขึ้นระหว่าง พ.ศ. 2369-2433

2.3 อนันตวิภาค พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) เรียบเรียงคำศัพท์จากคำยืมในภาษาไทย และจัดเป็นหมวดหมู่ เช่น คำเขมร คำมอญพม่า คำชวามลายู และคำบาลีหรือคำมคธ

พจนานุกรมในช่วงต่อมาจัดเรียงตามลำดับตัวอักษร หน่วยงานที่รับผิดชอบคือ กรมศึกษาธิการ กระทรวงธรรมการ (หรือกระทรวงศึกษาธิการปัจจุบัน) จัดพิมพ์พจนานุกรมเล่มแรกเมื่อ พ.ศ. 2435 ปรับปรุงใหม่ พ.ศ. 2445 ต่อมากรมตำรา กระทรวงธรรมการได้ตีพิมพ์พจนานุกรมแต่ใช้ชื่อว่าปทานุกรม พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2470 ภายหลังเมื่อมีการจัดตั้งราชบัณฑิตยสถาน หน่วยงานนี้รับโอนงานพจนานุกรม หรือปทานุกรม จากกรมตำรา กระทรวงธรรมการ นำมาชำระเพิ่มเติมคำและตีพิมพ์เป็นพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 ปัจจุบันนำมาชำระเพิ่มเติมคำและตีพิมพ์เป็นพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 งานทำพจนานุกรมมิใช่หน่วยงานรัฐบาลเพียงหน่วยงานเดียว ยังมีงานของเอกชนอีกด้วย

งานทำพจนานุกรมช่วงแรก มักเป็นงานของชาวยุโรปที่เป็นมิชชันนารีหรือหมอเผยแผ่ศาสนาคริสต์ เช่น พจนานุกรมต่อไปนี้

1. พจนานุกรมอักษรโรมัน ภาษาฝรั่งเศส-ไทย ของหลุยส์ ลาโน (Louis Laneau) ชาวฝรั่งเศส พิมพ์ พ.ศ. 2207-2239

2. พจนานุกรมไทย ของ เจ. เทเลอร์ โจนส์ (J. Taylor Jones) พิมพ์ พ.ศ. 2385

3. พจนานุกรมไทย-ไทย ของ เจ. คัสเวล (J. Caswell) และ เจ. เอช. แชนด์เลอร์ (J. H. Chandler) พ.ศ. 2389 ไม่ได้ตีพิมพ์

4. พจนานุกรมละติน-ไทย พิมพ์ที่โรงพิมพ์อัสสัมชัญ พ.ศ. 2394

5. สัพะ พะจะนะ พาสาไท ของ ชอง บาตีสต์ ปาเลอกัว (Jean Baptist Pallegoise) รวบรวมและเรียบเรียง 4 ภาษา คือ ไทย ละติน ฝรั่งเศส และอังกฤษ พิมพ์ที่กรุงปารีส พ.ศ. 2397

6. พจนานุกรมอังกฤษ-ไทย ของ หมอยอร์ช แมกฟาแลนด์ (Geo. B. Mc Farland) พิมพ์ พ.ศ. 2408

7. อักขราภิธานศรับท์ ของ แดน บีช บรัดเลย์ (D. B. Bradley) เป็นพจนานุกรมไทย-ไทย พิมพ์ พ.ศ. 2416 เป็นพจนานุกรมภาษาไทยเล่มแรก ๆ ที่จัดพิมพ์ในประเทศไทย

8. ลิปิกรมายน ภาษาไทย-อังกฤษ ของ อี. บี. มิเชล (E. B. Michell) พิมพ์ พ.ศ. 2435

9. ศริพจน์ภาษาไทย์ ของ บาทหลวง ชอง หลุยส์ เวย์ (Jean Louis Vey) ปรับปรุงจากฉบับของปาเลอกัว พิมพ์ พ.ศ. 2439

3. ประเภทพจนานุกรม

ปัจจุบันพจนานุกรมแบ่งออกเป็นหลายประเภท เพื่อสอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้ เช่น พจนานุกรมภาษา พจนานุกรมเฉพาะเรื่อง และพจนานุกรมประกอบภาพ

3.1 พจนานุกรมภาษา

พจนานุกรมประเภทนี้ **มีพจนานุกรม 1 ภาษา** คือ ภาษาไทยเป็นภาษาไทย เช่น พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน เช่น พจนานุกรมไทย ของ มานิต มานิตเจริญ รวมทั้ง พจนานุกรมภาษาถิ่นใต้ เช่น พจนานุกรมภาษาถิ่นใต้ ของ สถาบันทักษิณคดีศึกษา มศว. สงขลา พจนานุกรมถัดมาคือ **พจนานุกรม 2 ภาษา** ที่ตีพิมพ์เผยแพร่มีหลายฉบับ เช่น พจนานุกรมอังกฤษ-ไทย ของ สอ เสถบุตร พจนานุกรมเยอรมัน-ไทย ของ ม.ล. มานิจ ชุมสาย พจนานุกรมญี่ปุ่น-ไทย ของ ดร. โฆษา อาริยา พจนานุกรมจีน-ไทย ของ เธียรชัย เอี่ยมวรเมธ พจนานุกรมเขมร-ไทย ของ ดร. บรรจบ พันธุเมธา พจนานุกรมลาว-ไทย ของ วีระพงศ์ มีสถาน พจนานุกรมเวียดนาม-ไทย ของ เหงียน จิธง (ธง เหวี่ยน) พจนานุกรมมลายู-ไทย ของ ดร. โมหัมมัด อับดุลกาเดร์ ฯลฯ นอกจากนี้มีพจนานุกรม 3 ภาษา เช่น พจนานุกรมอังกฤษ จีน ไทย สมัยใหม่ ของ เธียรชัย เอี่ยมวรเมธ รวมทั้งพจนานุกรม 4 ภาษา เช่น สัพะ พะจะนะ พาสาไท ของ ชอง บาตีสต์ ปาเลอกัว เป็นต้น

3.2 พจนานุกรมเฉพาะเรื่อง เหมาะสำหรับผู้สนใจหรือนักศึกษาสาขาวิชาต่าง ๆ เช่น พจนานุกรมพุทธศาสน์ ของ พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต) พจนานุกรมศัพท์ศิลปกรรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พจนานุกรมแพทยศาสตร์ ของ วิทย์ เที่ยงบูรณธรรม พจนานุกรมศัพท์เศรษฐศาสตร์ ของ วันรักษ์ มิ่งมณีนาศิน และคณะ พจนานุกรมศัพท์คอมพิวเตอร์ ของ ทักษิณา

สวนานนท์ พจนานุกรมศัพท์เคมี ของ ลัดดา มีสุข พจนานุกรมธรณีวิทยา ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฯลฯ

3.3 พจนานุกรมประกอบภาพ เช่น พจนานุกรมสถาปัตยกรรม และศิลปเกี่ยวเนื่อง ของ โชติ กัลยาณมิตร พจนานุกรมหัตถกรรม และอุตสาหกรรมพื้นบ้าน ของ วิบูลย์ ลี้สุวรรณ เป็นต้น

4. การเรียงลำดับคำในพจนานุกรม

การค้นหาคำในพจนานุกรม สิ่งแรกต้องเข้าใจวิธีเรียงลำดับพยัญชนะและสระ ทั้งสองอย่างนี้ เรียงตามรูปไม่ใช่เรียงตามเสียงอย่างเรียงอักษรตามหลักภาษา

4.1 เรียงตามพยัญชนะ

ก	ข	ฃ	ค	ฅ	ฆ	ง	
จ	ฉ	ช	ซ	ฌ	ญ		
ฎ	ฏ	ฐ	ฑ	ฒ	ณ		
ด	ต	ถ	ท	ธ	น		
บ	ป	ผ	ฝ	พ	ฟ	ภ	ม
ย	ร	ฤ	ฤๅ	ล	ฦ	ฦๅ	ว
ศ	ษ	ส	ห	ฬ	อ	ฮ	

พจนานุกรมเก็บตัวพยัญชนะ ฃ ฅ ไว้ด้วย พร้อมกับบอกว่า “เดี๋ยวนี้เลิกใช้แล้ว”

พยัญชนะในพจนานุกรมมี 48 ตัว โดยเพิ่มตัว ฤ ฤๅ ฦ ฦๅ เข้ามาด้วย คำกลุ่มนี้ยังใช้กันอยู่ เช่น ฤกษ์ ฤๅษี ฤทัย ที่เป็นคำเก่า เช่น ฦๅ ฦๅชา

ดังกล่าวข้างต้นแล้วว่าพจนานุกรมเรียงตามรูปไม่ใช่เรียงตามเสียง เช่น คำว่า ทราย ทราบ ทราม ถึงแม้ออกเสียง ซาย ซาบ ซาม เมื่อค้นคำทั้ง 3 นี้ จึงค้นที่อักษร ท

4.2 เรียงตามสระ

ขอให้สังเกตการเรียงสระ จะเห็นว่าเป็นการเรียงตามรูป หรือกลุ่มสระมีรูปชุดเดียวกัน ซึ่งต่างจากเรียงตามเสียงในหลักภาษา

1. ะ	6. □	11. □
2. □ (กัน)	7. □	12. เ
3. _□ะ (ผวัะ)	8. □	13. เ-ะ (เกะ)

4. า	9. ◻	14. เ-า (เกา)
5. ◻า	10. ◻	15. เ-าะ (เกาะ)
16. เ - ◻ (เกิน)	20. เ - ◻ะ (เกือะ)	24. โ- ะ (โป๊ะ)
17. เ - ◻ (เสีย)	21. แ	25. ใ
18. เ - ◻ะ (เผียะ)	22. แ-ะ (แกะ)	26. ไ
19. เ - ◻ (เสือ)	23. โ	

ตัวอย่างการเรียงลำดับ

พจนานุกรมเริ่มเรียงลำดับ จากพยัญชนะก่อน แล้วจึงเรียงตามรูปสระ ดังนั้นคำที่ไม่มีสระปรากฏเป็นรูปประสมอยู่ด้วย จึงอยู่ข้างหน้า เช่น กก อยู่หน้า กะ ส่วนคำที่มีพยัญชนะกับสระปรากฏเป็นรูปประสมกันก็ใช้หลักการลำดับคำข้างต้น เช่นเดียวกัน เช่น จริก จริม จรี จรึง จรุก และโดยปรกติ ไม่ลำดับตามวรรณยุกต์ แต่จัดวรรณยุกต์เข้าในลำดับต่อเมื่อคำนั้นเป็นคำที่มีตัวสะกดการันต์เหมือนกัน และไม่มีคำอื่นเข้ามาต่อท้าย เช่น ไต ไต่ ไต้ ไต๋ ส่วนคำที่มีไม้ไต่คู้ลำดับอยู่ก่อนวรรณยุกต์ เช่น เก็ง เก่ง เก้ง เก๋ง

ตัวอย่างการเรียง

1. เริ่มจากพยัญชนะ หรือคำที่ไม่มีสระปรากฏเป็นรูปประสม

ก กก กง กช กฎ กฎ กณ กด กต กถ กท กน กบ กป กม กร กฤ กล กว กษ กส กอ

2. ตามด้วยพยัญชนะกับสระปรากฏเป็นรูปประสมกัน

กะ กัก กา กำ กิก กีก กึก กุก กูก เก เกะ เกา เกาะ เกิน เกีย เกียะ เกือ แก แกะ โก โกะ ใก ไก

ตัวอย่างคำเรียง

คอลัมน์ที่ 1	**คอลัมน์ที่ 2**	**คอลัมน์ที่ 3**	**คอลัมน์ที่ 4**
1. **จำ**ปูน	1. ส**ก**ปรก	1. ปะการัง	1. ตะกั่ว
2. **ตะ**เฑ่	2. ส**ง**เคราะห์	2. ปากกา	2. ตะกา**ย**
3. **เน**ยาท	3. ส**ถา**พร	3. ปิงปอง	3. ตะ**กุ**ย
4. วิงวอน	4. ส**นับ**สนุน	4. ปีศาจ	4. ตะแก
5. **ศึ**กษา	5. ส**มณ**ะ	5. ปืนยา	5. ตะแกรง
6. **เสี**ยดสี	6. สวัสดี	6. ปูนซิเมนต์	6. ตะโก

7. **หยุกหยิก**	7. สหัสนัยน์	7. เปรี้ยวหวาน	7. ตะโก้
8. **อัปสร**	8. สหาย	8. เปิบข้าว	8. ตะโกน

ข้อสังเกต

คอลัมน์ที่ 1 เรียงตามพยัญชนะตัวแรก หรือพยัญชนะต้น

คอลัมน์ที่ 2 กลุ่มคำนี้มี ส เป็นพยัญชนะตัวแรกเหมือนกันทุกคำ จึงพิจารณาพยัญชนะตัวที่ 2 ซึ่งเป็นตัวสะกด หรือตัวตาม

คอลัมน์ที่ 3 กลุ่มคำนี้มี ป เป็นพยัญชนะตัวแรก เหมือนกันทุกคำ จึงพิจารณารูปสระที่ประสม

คอลัมน์ที่ 4 กลุ่มคำนี้มี 2 พยางค์ พยางค์แรกคือ ตะ เหมือนกันทุกคำ จึงต้องพิจารณาพยางค์ที่ 2 พยางค์ที่ 2 มีพยางค์แรก หรือพยัญชนะต้น คือตัว ก เหมือนกันทุกคำ จึงพิจารณาสระที่ประสม หรือตัวสะกด

4.3 คำนำทาง

ตรงมุมซ้ายขวาด้านบนทุกหน้าของพจนานุกรมส่วนใหญ่ มีคำนำทางบอกช่วงระหว่างการเรียงคำในหน้านั้น ๆ ว่ามีคำใดถึงคำใด ทั้งนี้เพื่อสะดวกต่อการค้นคว้าคำที่ต้องการได้รวดเร็วขึ้น แต่ทั้งนี้นักศึกษาต้องเข้าใจการเรียงพยัญชนะ และสระตามหลักการข้างต้นเสียก่อน

ตัวอย่างการค้นคำโดยอาศัยคำนำทาง

คำที่ต้องการค้น	คำนำทาง	เลขหน้าของพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (พิมพ์ครั้งที่ 5)
1. กระแสง	กระสุน-กระหนกนารี	46
2. ช้างเผือก	ช้างชูงวง-ชาติ	265
3. โดกเดก	โด-ได้สติ	312
4. ประดู่	ประดา-ประแดง	504

ข้อสังเกต ขอยกตัวอย่างเพียงข้อ 1 เพราะข้ออื่น ๆ พิจารณาทำนองเดียวกัน

กระแสง อยู่ระหว่าง กระสุน-กระหนกนารี หลักพิจารณาคือนำ **กระแสง** เปรียบเทียบกับ **กระสุน** เพื่อชี้ให้เห็นว่า **กระสุน**มาก่อน**กระแสง** และ**กระแสง**มาก่อน**กระหนกนารี**

เริ่มด้วยเปรียบเทียบระหว่าง **กระแสง** กับ **กระสุน** ทั้ง 2 คำ มีพยางค์ต้น **กระ** เหมือนกัน จึงเลื่อนไปพิจารณาระหว่าง **แสง** กับ **สุน** ทั้ง 2 คำ มีพยัญชนะต้น คือ **ส** เหมือนกัน จึงพิจารณาสระที่ประสม **สระอุ** ของคำสุน ย่อมมาก่อน **สระแอ** ของคำแสง ดังนั้นกระสุนจึงมาก่อนกระแสง

ต่อมาพิจารณา **กระแสง** มาก่อน **กระหนกนารี** โดยพิจารณาทำนองเดียวกันคือ คำทั้ง 2 มีพยางค์หน้าเขียนกระเหมือนกัน จึงเลื่อนไปพิจารณาคำที่ 2 คือ **แสง** กับ **หนก** พยัญชนะต้นตัว ส ย่อมมาก่อนตัว ห ดังนั้นกระแสงมาก่อนกระหนกนารี

5. การจัดวางคำ

การจัดวางคำในพจนานุกรมประกอบด้วย คำที่ต้องการค้นหาความหมาย มี 2 ประเภทคือ

5.1 คำหลัก หรือ คำตั้ง หรือแม่คำ เป็นคำที่ต้องการค้น วางอยู่หน้าข้อความ พิมพ์ตัวดำหนา พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 พิมพ์คำหลักหรือคำตั้ง หรือแม่คำด้วยตัวสีเขียวต่างจากคำหรือข้อความอื่น ๆ

5.2 คำย่อย หรือลูกคำ หรืออนุพจน์ เป็นคำส่วนหนึ่งของคำหลัก หรือคำตั้ง หรือแม่คำ

ตัวอย่างการวางคำหลัก และคำย่อย

ตีน น. อวัยวะล่างสุด ของคนหรือสัตว์ นับตั้งแต่ข้อเท้าลงไป สำหรับยืน หรือเดินเป็นต้น **ตีนกา** น. เครื่องหมายกากบาท, ไม้จัตวา. ชื่อหญ้าชนิดหนึ่ง **ตีนตุ้** น. ชื่อเรียกสระอู **ตีนจก** น. ชื่อเชิงซิ่น ที่ทอจกลาย โดยใช้ขนเม่นควัก และใช้ด้ายหรือไหมสอดลาย แล้วนำมาเย็บติดกับซิ่น

ตีน เป็นคำหลัก ในคำหลักนี้มีคำย่อย คือ **ตีนกา ตีนคู้** และ**ตีนจก**

1. ข้อสังเกต คำย่อยมักเป็นคำประสม โดยคำหน้าเป็นคำหลัก ได้แก่ คำว่าตีน คำย่อยเป็นคำประสมคือ ตีนกา ตีนคู้ และตีนจก ความหมายของคำย่อยแต่ละคำมีส่วนเกี่ยวข้องกับคำหลักคือ คำว่า **ตีน**

ตีนกา น. ชื่อหญ้า ลำต้นแบน ช่อดอกเป็นก้านเดี่ยว ปลายก้านแตกเป็นแขนงสั้น ๆ คล้ายตีนกาใช้ทำยาได้, หญ้าปากคอกก็เรียก
ตีนจ้ำ น. ชื่อไม้พุ่มชนิดหนึ่ง ยอดและใบอ่อนกินได้
ตีนเต่า น. เรียกกล้วยลูกเล็ก ๆ ที่อยู่ปลายเครือว่ากล้วยตีนเต่า

2. ข้อสังเกต คำหลักบางคำคล้ายคำประสม ความจริงเป็นคำมูล และมีความหมายเฉพาะคำนั้น ๆ ดังคำ ตีนกา ตีนจ้ำ และตีนเต่า

ปลา น. [ปลา] ชื่อสัตว์เลือดเย็น มีกระดูกสันหลัง ร่างกายแบ่งเป็นส่วนหัว ลำตัว และหาง ส่วนใหญ่หายใจทางเหงือก มีครีบใช้ช่วยในการเคลื่อนไหว บางชนิดมีเกล็ด บางชนิดไม่มี พบทั้งในทะเล และแหล่งน้ำจืด **ปลากริม** น. ชื่อขนมชนิดหนึ่งทำด้วยแป้งต้มใส่กะทิและน้ำตาล **ปลาเกลือ** น. ปลาเคล้าเกลือ แล้วตากแห้ง ปลาเค็มก็ว่า **ปลาข้องเดียวกัน** (สำ) คนที่อยู่ร่วมกันหรือเป็นพวกเดียวกัน **ปลาเค็ม** น. ปลาเกลือ

3. ข้อสังเกต คำหลักได้แก่คำ ปลา คำย่อยได้แก่คำ ปลากริม ปลาเกลือ ปลาข้องเดียวกัน และปลาเค็ม คำย่อยเหล่านี้**ไม่เกี่ยวกับชื่อปลาชนิดต่าง ๆ** เพียงแต่เป็นคำประสมมีปลาหรือคำหลักนำหน้า

กระดี่ น. ชื่อปลาน้ำจืด เช่นเดียวกับปลาสลิด แต่มีขนาดเล็กกว่า ครีบท้องยาวยื่นออกเป็นเส้น
กระบอก น. ชื่อปลาน้ำกร่อยและทะเล ลำตัวค่อนข้างกลม ปากเล็ก มีครีบหลังสองตอน เกล็ดใหญ่สีเงิน มีหลายชนิด
ทู น. ชื่อปลาทะเล ตัวยาวเรียบแบนข้างเป็นรูปกระสวย คอดหางแคบ ปากกว้าง เอียงขึ้นเล็กน้อย

4. ข้อสังเกต ชื่อปลา หรือ**นามย่อย**ของปลา จัดเป็น**คำหลัก** โดยไม่มีคำว่า **ปลา** นำหน้า ตัวอย่างจะค้นคำว่า ปลาโลมาก็ค้นที่ **ตัว ล** ไม่ใช่ค้นที่ตัว ป นอกจากนามย่อยของปลาแล้ว ยังมีนามย่อยของพืช สัตว์ สิ่งของ และคน ส่วนใหญ่เป็นคำหลักเช่นกัน ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างนามย่อยของต้นไม้ เช่น ต้นขนุน ต้นทุเรียน และต้นมังคุด ถึงแม้คำทั้งสามขึ้นต้นด้วยตัว ต แต่เราไม่ค้นที่ ต เพราะนามย่อยชื่อต้นไม้เป็นคำหลัก จึงค้นที่ ขนุน ทุเรียน และมังคุด

ขนุน น.	ชื่อต้นไม้ขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ มีน้ำยางขาวผลกลมยาว ภายนอกเป็นหนาม ภายในมียวงสีเหลือง รสหวาน กินได้
ทุเรียน น.	ชื่อต้นไม้ผลเป็นพู ๆ มีหนามแข็งเต็มทั่วลูก เนื้อมีรสหวานมัน มีหลายพันธุ์
มังคุด น.	ชื่อต้นไม้ ผลกลม เมื่อแก่สีแดงคล้ำ เปลือกมีรสฝาด เนื้อในขาว รสหวานอมเปรี้ยว

พจนานุกรมบอกอะไรบ้าง

1. บอกตัวสะกดการันต์ที่ถูกต้อง ส่วนใหญ่ผู้ใช้พจนานุกรมต้องการค้นหาคำที่สะกดการันต์ถูกต้องพร้อมกับความหมายของคำนั้น ๆ พจนานุกรมจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างหนึ่ง แต่ละบ้านสถานศึกษาและสำนักงานควรมีใช้ โดยจัดหาฉบับตั้งโต๊ะ ซึ่งรวบรวมคำไว้เป็นจำนวนมาก ปัจจุบันมีพจนานุกรมฉบับนักเรียน เหมาะสำหรับติดกระเป๋าไว้ค้นคว้าเมื่อจำเป็น

2. บอกเสียงคำอ่าน ส่วนใหญ่บอกเสียงอ่านคำยืมจากต่างประเทศ เช่น คำบาลี สันสกฤต เขมร มลายู และอังกฤษ รวมทั้งคำไทยที่เป็นคำควบกล้ำ และอักษรนำ เช่น

ทศมี	[ทะสะมี, ทดสะมี] ที่ 10 เช่น ทศมีดิถี = วัน 10 ค่ำ (ส.)
ผรสุ	[ผะระสุ] น. ขวาน (ป. ; ส. ปรศุ)
ไผท	[ผะไท] น. แผ่นดิน (ข. ไผท)
แพลม	[แพลม] ก. แลบออกมา
มณฑป	[มนดบ] น. เรือนยอดที่มีรูปสี่เหลี่ยม (ป. ; ส.)

คำอ่านอยู่ในวงเล็บเหลี่ยม [-----] หลังคำหลัก

3. บอกชนิดคำตามหลักไวยากรณ์ โดยใช้อักษรย่อคำ ตามหลักไวยากรณ์ อักษรย่อวางอยู่หลังคำหลักหรือคำย่อย

ก.	=	กริยา	ว.	=	วิเศษณ์ (คุณศัพท์ หรือกริยาวิเศษณ์)
น.	=	นาม	ส.	=	สรรพนาม
นิ.	=	นิบาต	สัน.	=	สันธาน
บ.	=	บุรพบท	อ.	=	อุทาน

ตัวอย่าง

ประอบ (กลอน) **น.** ผอบ
ประอร (กลอน) **ว.** งาม ประอรประเอียง ว. งาม กรีดกราย, เคล้าพิงอิงเอียง
ประอึง (กลอน) **ก.** อึง, ดัง, เอ็ด, อึกทึก

4. บอกความหมายโดยการนิยามคำ

การนิยามคำคือ การกำหนดความหมายโดยตรงของคำนั้น ๆ โดยอธิบายอย่างชัดเจนและรัดกุม เช่น

กระโปรง น.	ผ้านุ่งผู้หญิงแบบสากล กะโปรงก็ใช้ เรียกฝาครอบเครื่องรถยนต์ว่า กระโปรงรถ ภาชนะเย็บด้วยกาบหมากหรือใบไม้สำหรับใส่ของต่าง ๆ เช่น ราชปุโรหิตให้เอานางนกไส้ใส่กระโปรงขังไว้จนเพลารุ่งเช้า (นพมาศ)
กางเกง น.	เครื่องนุ่งมี 2 ขา
เสื้อ น.	เครื่องสวมกายท่อนบน ทำด้วยผ้า เป็นต้น

5. บอกที่มาหรือประวัติของคำ

ส่วนใหญ่เป็นคำยืม ทำให้ทราบว่าคำยืมนั้นมาจากชนชาติใด คำยืมใช้อักษรย่ออยู่ในวงเล็บ วางไว้หลังข้อความที่บอกความหมาย

คำยืม =(ข.) = เขมร (ญี.) = ญี่ปุ่น (ฝ.) = ฝรั่งเศส (อ.) = อังกฤษ
(จ.) = จีน (ต.) = ตะเลง (ม.) = มลายู (ฮ.) = ฮินดี
(ช.) = ชวา (บ.) = เบงคอลี (ล.) = ละติน
(ญ.) = ญวน (ป.) = ปาลี-บาลี (ส.) = สันสกฤต

คช [คดชะ] น. ช้าง, ช้างพลาย (ป. ; ส.)
จังกูด น. หางเสือเรือ, จะกูดหรือตะกูดก็เรียก (ข. จงกูด)
ตละ [ตะละ] น. เจ้า (ต.)
แบนโจ น. เครื่องดนตรีชนิดหนึ่ง มี 5 สาย ใช้มือดีด (อ. banjo)
ปาเต๊ะ ๑ น. ชื่อตำแหน่งขุนนางชวา (ช.)
ปาเต๊ะ ๒ น. ชื่อผ้าโสร่งชนิดหนึ่ง (ม. batik)

6. บอกลักษณะคำที่ใช้เฉพาะแห่ง

คือบอกถึงคำนั้นเดิมใช้เขียนในเอกสารประเภทใด หรือเป็นภาษาพูดหรือสำนวนในอดีต

(กฎ) = กฎหมาย (ภูมิ) = ภูมิศาสตร์
(กลอน) = บทร้อยกรอง (มานุษย) = มานุษยวิทยา
(คณิต) = คณิตศาสตร์ (ราชา) = ราชาศัพท์
(จริย) = จริยศาสตร์ (เรขา) = เรขาคณิต
(ชีว) = ชีววิทยา (เลิก) = เลิกใช้
(ดารา) = ดาราศาสตร์ (ไว) = ไวยากรณ์
(ถิ่น) = ภาษาเฉพาะถิ่น (ศาสน) = ศาสนศาสตร์
(ธรณี) = ธรณีวิทยา (เศรษฐ) = เศรษฐศาสตร์

(บัญชี)	= การบัญชี	(สถิติ)	= สถิติศาสตร์
(แบบ)	= ใช้เฉพาะหนังสือ	(สรีร)	= สรีรวิทยา
(โบ)	= คำโบราณ	(สังคม)	= สังคมศาสตร์
(พฤกษ)	= พฤกษศาสตร์	(สำ)	= สำนวน
(แพทย์)	= แพทยศาสตร์	(โหร)	= โหราศาสตร์
(อุตุ)	= อุตุนิยมวิทยา		

ตัวอย่าง

คลี [คลี] (โบ) การเล่นแข่งขันอย่างหนึ่ง ซึ่งขี่ม้าตีลูกกลมด้วยไม้
ฉะฉ่ำ (กลอน) ว. ฉ่ำ, ชุ่มชื้น
ต่อกร (ปาก) ก. สู้กัน
ผักชีโรยหน้า (สำ) การทำความดีเพียงผิวเผิน

7. บอกหนังสืออ้างอิง

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน บอกชื่อหนังสืออ้างอิงประมาณ 200 เล่ม ชื่อหนังสืออ้างอิงมักเขียนอย่างย่อ

ตัวอย่างหนังสืออ้างอิง

กฎ. ราชบุรี = หนังสือกฎหมาย พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ทรงรวบรวม

กฤษณา = กฤษณาสอนน้อง แบบเรียนกวีนิพนธ์

คำฤษดี = หนังสือคำฤษดี สมเด็จกรมพระปรมานุชิตชิโนรส สมเด็จกรมพระ-เดชาดิศร และกรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์ ช่วยกันทรงนิพนธ์

จด. ราชบัณฑิตยสถาน = หนังสือจดหมายเหตุราชบัณฑิตยสถาน

จารึกสยาม = ประชุมจารึกสยาม ภาคที่ 1 จารึกสุโขทัย ศ. ยอช เซเดส์ ชำระ และแปล

แช่งน้ำ = ประกาศแช่งน้ำโคลงห้า

นิ. เดือน = นิราศเดือน

ประชุม พงศ. = ประชุมพงศาวดาร ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ

ปรัดเล = อักขราภิธานศรับท์ของหมอปรัดเล

ม. กาพย์ = มหาชาติคำกาพย์ ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ

ตัวอย่าง

กุก่อง (โบ) ว. รุ่งเรือง, สุกใส (สมุทรโฆษ)

กุดา (แบบ) ใช้เป็นคำสร้อยของกุฎี เช่น สู่กุฎีกุดาสวรรค์ (ม. คำหลวง. มัทรี)

ญ ญ่าย (แบบ) จ. แตกจากหมู่ กระจัดกระจาย ในคำว่า หนีญญ่ายพ่ายจะแจ (จารึกสยาม)

8. บอกคำไวพจน์

คำไวพจน์ คือคำพ้องรูปแต่ต่างความหมาย ในพจนานุกรมใช้ตัวเลขกำกับ บอกลำดับคำของแต่ละกลุ่มคำไวพจน์

เขน ๑ น. เครื่องมือสำหรับป้องกันอาวุธ รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า

เขน ๒ น. เรียกพวกโขนพวกหนึ่ง ออกเต้นเป็นพลรบเมื่อเวลายกทัพ เรียกว่าเต้นเขน

เขน ๓ ก. คลี่ (ขนหางนก) มักใช้เข้าคู่กับกางว่า กางเขน

เขน ๔ (ถิ่น-ปักษ์ใต้) น. พระจันทร์

9. บอกด้วยภาพประกอบ

คำบางคำนิยามแล้วยังเห็นภาพไม่ชัดเจน จึงจำเป็นใช้ภาพประกอบ เช่น คำว่า กกุธภัณฑ์

กกุธภัณฑ์ [กะกุดทะ-]

น. เครื่องหมายความเป็นพระราชธิบดี

ตามที่แสดงไว้ในพระบรมราชาภิเษก

ร. 7 คือ

1. พระมหาพิชัยมงกุฎ
2. พระแสงขรรค์ชัยศรี
3. ธารพระกร
4. วาลวีชนี (พัดกับแส้จามรี)
5. ฉลองพระบาท

รวมเรียกว่าเบญจราชกุธภัณฑ์

พจนานุกรมหนังสือสำหรับค้นคว้าอ้างอิงมีคุณค่าอย่างยิ่ง พจนานุกรมเป็นคลังภาษาช่วยบอกให้ทราบถึง ตัวสะกดการันต์หรืออักขรวิธีที่ถูกต้อง บอกเสียงอ่าน บอกชนิดคำตามหลักไวยากรณ์ บอกความหมายโดยการนิยามคำ บอกที่มาหรือประวัติของคำ บอกลักษณะของคำที่ใช้เฉพาะแห่ง บอกหนังสืออ้างอิง บอกคำไวพจน์ และบอกด้วยภาพประกอบ

แบบทดสอบ

จงอ่านข้อความต่อไปนี้แล้วตอบคำถาม ข้อ 1-3

> กษาปณ์ [กะสาบ] (แบบ) น. เงินตราที่ทำด้วยโลหะ, กระษาปณ์, ตำลึง (= 20 มาสก) เช่น ได้ถึงร้อยกษาปณ์ (ม. ร่ายยาว ชูชก)

1. ข้อใดบอกไว้ตามข้อต่อไปนี้
   1) คำไวพจน์ 2) ประวัติคำ
   3) คำใช้เฉพาะแห่ง 4) บรรณานุกรม
2. (แบบ) หมายความว่าอย่างไร
   1) คำแบบโบราณ 2) คำแบบปัจจุบัน
   3) คำที่ใช้เฉพาะในหนังสือ 4) คำที่ใช้เฉพาะในไวยากรณ์
3. (ม. ร่ายยาว ชูชก) หมายถึงข้อใด
   1) ประวัติคำ 2) ประวัติวรรณคดี
   3) หนังสือโบราณ 4) หนังสืออ้างอิง
4. ข้อใดเป็นคำย่อยทุกคำ
   1) ประดับ ประดา 2) ประดู่แดง ประดู่ลาย
   3) ประดุง ประดุจ 4) ประดิษฐ์ ประดิษฐาน

5. ข้อใดเป็นคำหลักทุกคำ

   1) บุญธรรม บุญนิธิ
   2) บุญราศี บุญฤทธิ์
   3) บุญธรรมกรรมแต่ง บุญหนักศักดิ์ใหญ่
   4) บุญญานุภาพ บุญญาภินิหาร

6. ข้อใดเรียงลำดับก่อนคำ “ระเบิด”

   1) ระเบิดขวด
   2) ระเบ็ง
   3) ระเบียง
   4) ระเบียบ

7. ข้อใดเรียงลำดับหลังคำ “พูดเป็นไฟ”

   1) พูดเป็นต่อยหอย
   2) พูดเป็นนัย
   3) พูดเป็นน้ำไหลไฟดับ
   4) พูดไปสองไพเบี้ย

8. ข้อใดเรียงระหว่างคำ “ไข่ในหิน-ไข่เยี่ยวม้า”

   1) ไข่เน่า
   2) ไข่น้ำ
   3) ไข่ปลา
   4) ไข่ลูกเขย

9. ข้อใดถูกต้อง

   1) นกยูง ค้นที่ ย
   2) ต้นสัก ค้นที่ ต
   3) ชาวจีน ค้นที่ ช
   4) ปลาโลมา ค้นที่ ป

10. ข้อใดถูกต้อง

   1) ชาวชวา ค้นที่ ช
   2) ต้นหมาก ค้นที่ ต
   3) นกฮูก ค้นที่ น
   4) ปลาตีน ค้นที่ ป

เฉลย

1. (3)
2. (3)
3. (4)
4. (2)
5. (4)
6. (2)
7. (4)
8. (3)
9. (1)
10. (1)